

УДК 316.012 (316.6)

Особливості структуривання образу України в суспільно-політичному та соціокультурному дискурсі

А.О. ПОЦЕЛУЙКО

Інститут соціології НАН України, м. Київ, Україна, E-mail: warrior6386@mail.ru

Авторське резюме

Статтю присвячено проблемі визначення особливостей структуривання образу України в суспільно-політичному та соціокультурному дискурсах в різні періоди державної незалежності. Відмінності між образом держави в суспільно-політичному та соціокультурному дискурсах стосуються переважання в суспільно-політичному дискурсі відповідних системних інтенцій та інтересів, себто, переважанням в суспільно-політичному дискурсі прихованих настанов щодо нав'язування громадськості певних ідей, вигідних для представників влади (маніпулятивна складова), яка може реалізовуватись засобами політичної риторики із впливом на громадську свідомість та чуттєво-емоційну складову людини. Соціокультурний дискурс перебуває в зоні наближеності до ознак дискурсу на основі комунікативної раціональності за Габермасом, оскільки є проникним щодо критики та вільнішим (у порівнянні із суспільно-політичним дискурсом) щодо цензурного тиску на суб'єктів комунікації. Таким чином, в суспільно-політичному, або ж просто, політичному дискурсі від початку структується ситуація, в якій «народжується політична продукція», де беруть участь, з одного боку, «конкуруючі агенти», з іншого - «споживачі політичної продукції», з яких найважливішою продукцією є образ держави.

Шарами суспільно-політичного дискурсу в розділі визначено офіційно-державний та історично-історіографічний дискурси. Ці дискурси презентують образ держави в контексті національної історії як джерела, на якому за допомогою цілеспрямованої державної політики формується ідентичність держави та впроваджуються в якості мови інституційного спілкування. Образи держави, які створюються в офіційно-державному та історично-історіографічному дискурсах як сукупності етнічних міфів, фреймів, стереотипів, призначених для формування механізмів сприйняття і інтерпретації минулого своєї країни, використовуються в освітній політиці як інструмент формування національної ідентичності із відповідним йому дискурсом ідентичності. Соціокультурний дискурс та відповідний йому образ держави характеризується вираженою плюральністю, концептуальністю, ідеологічною нецензурованістю, мультипарадигмальністю. В соціокультурному дискурсі відбувається концептуалізація образу держави як складової життєвого світу на противагу суспільно-політичному дискурсу, в якому образ держави постає радше як ідеологічно-догматичний конструкт, який тягнє до однозначності. При цьому в науковому дискурсі в конструюванні образу держави переважає інтелектуально-концептуальна складова, в той час як в медіадискурсі образ держави формується на базі емоційно-забарвлених соціальних уявлень. Останні поширюються у макротекстах, розрахованих на створення відповідних соціальних настроїв, сенсаціонування, мобілізацію різних соціальних груп на різні акції тощо.

Ключові слова: образ України, суспільно-політичний дискурс, соціокультурний дискурс, дискурс системи, дискурс життєвого світу.

Features structuring image of Ukraine in socio-political and socio-cultural discourse

А.О. POCELUJKO

Institute of sociology NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine, E-mail: warrior6386@mail.ru

Abstract

The article deals with the problem of determining the characteristics of structuring image of Ukraine in the socio-political and socio-cultural discourses in different periods of independence. The differences between the way the state in socio-political and socio-cultural discourses concerning prevalence in political discourse appropriate systemic intentions and interests, that is, the predominance in political discourse Hidden guidelines impose certain public ideas favorable to the authorities (manipulative component) which can be implemented by means of political rhetoric to the impact on public consciousness and sensory-emotional component of man. Socio-cultural discourse is in proximity to the zone signs discourse based on communicative rationality Habermas, as is permeable for criticism and freer (compared with socio-political discourse) on the pressure of censorship communication. Thus, in political or simple political discourse from the beginning of structured situation in which «born political product», which involved, on the one hand, «competing agents» on the other - «political consumers of products» from The most important products is the image of the state.

Layers of socio-political discourse under defined-State officially and historically historiographical discourses. These discourses present the image of the state in the context of national history as the source, where by means of targeted public policy is formed and implemented state identity as the language of institutional communication. Images states that officially created in-state and historically historiographic discourses as a set of ethnic myths, frames, stereotypes intended to create mechanisms of perception and interpretation of the past of the country, used in educational policy as a tool for national identity with the corresponding identity discourse. Socio-cultural discourse and the corresponding image of the state is characterized by a strong plurality, conceptuality, multiparadyhmality. In the socio-cultural discourse is conceptualization image of

© А.О. Поцелуйко, 2015

the state as part of the living world as opposed to social and political discourse, in which the image of the state appears more like dogmatic ideological construct, which tends to uniqueness. In the scientific discourse in constructing the image of the state is dominated intellectual and conceptual component, while in the state mediadyskurs-image formed on the basis of emotional and social representations stained. Latest distributed in makroteksts designed to create appropriate social attitudes, sensatsion, mobilizing different social groups on a variety of events and more

Keywords: image of Ukraine, the socio-political discourse, social and cultural discourse, discourse system, discourse life world.

Постановка проблеми. Офіційно-державний та історичний дискурс, у порівнянні з науковим дискурсом, високоімовірно, зберігають в конструйованому образі держави етноцентричну та націонал-радикальну ідеологічні доміанти. В науковому дискурсі гіпотетично переважає, у всі проміжки періоду незалежності, ідея громадянської української нації, організованої за територіально-політичною, а не за етнічною ознакою. Остання обставина пов'язана з притаманним офіційно-державному та історичному дискурсу редукціонізмом у вигляді переважання в ньому лінгвістичних конструктивів полярного (чорно-білого, дихотомічного) способу мислення, високої стереотипізованості лінгвістичних конструктивів. В той же час, образ держави в науковому (соціологічному) дискурсі відзначається мозаїчністю, амбівалентністю, множинністю інтерпретацій, залежністю від поточних даних емпіричних досліджень. Уточнення особливостей структурування образу України в зазначених типах дискурсу може виступати самостійною науковою проблемою в силу її слабкої розробленості і представленості у соціологічній літературі.

Метою дослідження є визначення відмінностей між образом України в дискурсі системи та життєвого світу.

Завданнями статті, у зв'язку з вищезазначеним, є:

1) визначення засадничих рівнів суспільно-політичного та соціокультурного дискурсу та їх контенту;

2) характеристика ключових особливостей структурування образу України в дискурсах системи та життєвого світу в різні періоди державної незалежності.

Невизначена наукова проблема, якій присвячено статтю. Статтю присвячено проблемі визначення особливостей структурування образу України в суспільно-політичному та соціокультурному дискурсах в різні періоди державної незалежності.

Аналіз досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання наукової проблеми. З розглянутих концепцій дискурсу ідентичності найбільш вдалою в контексті даного дослідження (з точки зору структурно-діяльницького розуміння ідеології) автор вважає концепцію етноміфів та етноміфологій, викладену у праці В. Шнірельмана «Війни пам'яті: міфи, ідентичність та політика в Закавказзі» [5, с.10-33].

Запропонована автором структура версій

етноісторії (історіографії) дає підстави вестити мову не лише про власне історіографію, а про історіографічні конструкції ідеології етноцентризму як складові образу держави в суспільно-політичному та соціокультурному дискурсах. Автор виділяє в структурі версій націоналістичної етноісторії (історіографії) такі етноміфологічні складники: 1) міф про автохтонність етносу та історичну прагматичність; 2) міф про лінгвістичну спадкоємність предків та нащадків (міф про єдину прамову); 3) міф про героїчне минуле (золоте століття, тисячоліття тощо); 4) міф про культурегерство (міф про культурне лідерство, культурну гегемонію - різновиди того самого міфу); 5) міф про етнічну однорідність; 6) міф про заклятого ворога; 7) міф про національно-визвольну боротьбу.

Як відзначає В. Шнірельман, «функції історії інколи суперечать одне одній. Наприклад, якщо пізнавальна функція налаштовує на пошук історичної істини, який б гіркою вона не була, то ідеологічна вимагає використання історичних знань для досягнення тих чи інших політичних цілей. Останнє нерідко веде до маніпулювання історичними фактами і навіть до їх спотворення. Це зовсім не означає, що політичні вимоги завжди спираються на відретушовані уявлення про минуле. У багатьох випадках ...безперечно і однозначні свідчення є відсутніми, і тоді політичні дії можуть спонукати істориків до вироблення наукоподібних аргументов, які обслуговували б потреби поточної політики» [5, с.33].

Крім контенту суспільно-політичного дискурсу, який складається із відповідних міфів, стереотипів, фреймів та ін. складників, варто виділити канали та механізми трансляції цих складників. В аналізі механізмів утворення образу держави в суспільно-політичному та соціокультурному дискурсі ми будемо виходити із чотирьохрівневої структури соціального знання В. Тернера [3, с.60-61], який виділяє в цій структурі історичне, методологічно-епістемологічне, теоретичне та емпіричне знання.

Оскільки первинним рівнем знання про суспільство є історичне знання, яке в умовах будь-якого суспільства, в т.ч. в Україні, є тісно пов'язаним із політикою, то можна виходити з того, що первинним рівнем дискурсу, який задає історичний та історіографічний дискурс, є офіційно-державний дискурс.

Офіційно-державний дискурс є представле-

ним в промовах політичних лідерів, державній пропаганді, зокрема - в промовах Президента України, Прем'єр-міністра, інших посадових осіб, які, представляючи державу у міжнародних відносинах, створюють певну, доволі значну частину макротексту з тематики образу держави. Президент як глава держави формує Кабінет міністрів, якому є підпорядкованим міністерство освіти. Останнє опікується змістом підручників з історії для системи середньої та вищої освіти, які, власне, утворюють макротекст історичного та історіографічного дискурсу.

Історичний та історіографічний дискурс охоплює два рівні: освітній та науковий. При цьому наукова частина дискурсу відноситься в більшій мірі до соціокультурного дискурсу, оскільки представляє вже не стільки дискурс системи, в термінології Ю. Габермаса [4], скільки дискурс життєвого світу із притаманними йому ознаками плюралістичності, критичності, множинності уявлень тощо.

Соціокультурний дискурс як дискурс життєвого світу містить два субрівні:

1) дискурс соціогуманітарних наук (філософії, історії, соціології, політології, права), який генерується науковими спільнотами академічних науково-дослідних інститутів та вищих навчальних закладів, охоплює методологічне, теоретичне та емпіричне соціальне знання та відповідний пласт соціальних уявлень наукової та педагогічної спільнот. Цей дискурс, як вже відзначалося, частково утворює своєрідну інтелектуальну опозицію щодо системного офіційно-державного та історичного (історіографічного) дискурсу шкільної версії історії, частково складається із системно-підтримуючих макротекстів. Тут все залежить від ступеня одержавленості суспільства, напр, в РФ та Білорусі дискурс соціогуманітарних наук буде в більшій мірі відноситись до дискурсу системи, в Україні, навпаки - до дискурсу життєвого світу (з урахуванням особливостей політичної культури та менталітету);

2) медіадискурс засобів масової інформації виступає популяризуєчим, ретранслюючим середовищем, в якому подаються тлумачення конструктивів офіційно-державного, історично-історіографічного соціокультурного дискурсу на рівні уявлень повсякденної (масової) свідомості. Схематично співвідношення між типами дискурсу та соціального знання в контексті світ-системної опозиції Ю. Габермаса та концепції соціального знання В. Тернера можна представити у вигляді таблиці. Зауважимо, що цією ж схемою автор буде послуговуватись в розробці програми емпіричного дослідження.

Враховуючи те, що суспільно-політичний та соціокультурний дискурс може скеровуватися зазначеними міфами, їх складники наповнюються, тим не менш, різним змістом. Щодо України ці складники, з урахуванням трьох

векторів зовнішньої політики, наповнюються різним змістом в залежності від європейського, євразійського та євроатлантичного вектору. В цьому контексті можна говорити про різні образи держави в європейському, євразійському та євроатлантичному розумінні та вести мову про три стратегії конструювання образу держави в суспільно-політичному та соціокультурному дискурсі: європейську, євразійську та євроатлантичну.

Таблиця 1

Співвідношення між типами дискурсу та соціального знання в контексті світ-системної опозиції Ю. Габермаса та концепції соціального знання В. Тернера

Дискурс системи	Офіційно-державний дискурс	Історичне знання, яке співпадає з ідеологічно-пропагандистськими уявленнями
	Історичний та історіографічний дискурс	Історичне знання, яке поєднує науку та ідеологічну пропаганду
Дискурс життєвого світу	Дискурс соціогуманітарних наук наукових спільнот	Методологічне, теоретичне та емпіричне знання та соціальні уявлення наукової та педагогічної спільнот
	Медіадискурс засобів масової інформації	Методологічне, теоретичне та емпіричне знання та соціальні уявлення масової свідомості

В історії України періоду державної незалежності можна виділити три періоди:

1) період здобуття фактичної незалежності до прийняття Конституції як основоположного нормативного акту, який визначив засади суспільно-політичного ладу українського суспільства (1991-1996). Образ держави в цей період характеризується невизначеністю, оскільки відбувається розпад СРСР та політичне відмежування України від неорадянських ініціатив та проектів, який завершується підписанням відомих Біловезьких угод. Науковий (переважно історичний та історіографічний) дискурс послуговується на цей період добре відомим конструктом «спільної колиски трьох братніх народів», яка відображає, з одного боку, уявлення радянських ідеологів інтернаціоналістського зразка у поєднанні із панславистськими настановами, які розроблялися в працях Ю. Крижачича, П. Шафарика, Л. Штура, М. Погодіна, М. Данилевського, огляд яких пропонує Х. Кан у своєму фундаментальному дослідженні історії та ідеології панславизму [6]. Подібний панславизм в артикуляції радянських ідеоло-

гів, в тому числі першого Президента України Л. Кравчука, набував всіх рис непослідовного вирізнення «історичної території» та «прабатьківщини» без чітких спроб вказати кордони цієї території та батьківщини. Атаки на цю непослідовність розпочали представники філософської інтелігенції, серед яких найбільшої відомості набув М. Попович, взявши участь у теледебатах із Л. Кравчуком своїми відвертими заявами про те, що Україна ніколи не була і не буде колонією Росії.

2) період 1996-2004 року, що може бути охарактеризований як період пошуку самоідентифікації на засадах поєднання проросійських та проєвропейських цінностей в пострадянській самоідентифікації (знаменитий період «геополітичної багатовекторності»). У 1996 році відбулося прийняття Конституції України, в якій йдеться про те, що держава Україна є суверенною, правовою, демократичною і соціальною державою, а її утворення відбулося на основі здійснення українською нацією і всім українським народом права на самовизначення [7]. В науковий, публіцистичний та державно-офіційний дискурс впроваджується парадигма «багатовекторності», згідно якої Україна є «міст між Сходом і Заходом, який має стратегічні інтереси і в Росії, і в Європі» [Кучма, 2004, <http://www.e-reading.club/book.php?book=1024731>]. І хоча комунікації з Європою були на той період далекими навіть від початку, однак, до цього часу вже було сформульовано шлях самовизначення в концепції історії, а також вибудовано концепцію відносин з РФ. В 1997 році між Україною і Росією було підписано договір «Про дружбу, співпрацю і партнерство» [8], в якому Росія визнала Україну в її нинішніх кордонах. Л. Кучма, якого було на той момент обрано Президентом України, на виборах 1994 року, заручився підтримкою Росії, пообіцявши надати російській мові статус офіційної.

«Намацування» ідентичності із суперечливими спробами поєднати євроазійство та європейство відбувається в період правління Л. Кучми і знаходить відображення в його славнозвісній праці «Україна - не Росія» [2]. В розділі «Створити українця» є помітною двоїстість автора щодо оцінки перспектив української самоідентифікації. З одного боку, відзначає Кучма, «мова йде про нашу самоідентифікацію та нашу психологію. Політологи та соціологи України згодні з тим, що процеси консолідації української нації ще далекі від завершення. Ми й досі не збагнули остаточно, хто ж ми такі. Одну з найважливіших складових української ідентичності саме й містить формула «Україна — не Росія». Було б зайвим проголошувати, наприклад, що Україна — не Туреччина, це й так зрозуміло. Але після того, як ми з Росією третину тисячоліття прожили під спільним державним дахом — під російським дахом! —

самоототожнювання українців у незалежній Україні, що відроджується, просто неможливе без чіткої інвентаризації в головах і душах: це — Україна, а це — Росія. Серед моїх співвітчизників є люди, для яких національна ідентичність України зводиться до гасла: «аби все було не так, як у москалів». Це хибний і безплідний шлях. Носії таких ідей не помічають, що впадають у психологічну залежність саме від тих, від кого так пристрасно мріють віддалитися, бо перетворюють «москалів» у свою основну відправну точку» [2].

Намагаючись уникнути позиції роздвоєності, яку автор характеризує як «шизофренічну», він, тим не менш, потрапляє в тенети цієї роздвоєності, коли веде мову про «людину, яка перебуває на межі двох культур» [2]. Зрозуміло, що в такому дискурсі, розгорнутому в праці другого президента України, образ української держави також постає як амбівалентний в аспекті вибору вектору самоідентифікації. Тут виразним є намагання догодити і стороні, яка перебуває на позиціях автохтонного етноцентризму (себто, утвердження того, що українська держава володіє самобутністю) і тій стороні, яка хоче зберегти безконфліктні міжкультурні комунікації із Росією (знамените «Росія - наш стратегічний партнер» перейшло в тому числі і в лексикон Януковича від Кучми). В аспекті домінування відповідних етноміфів цей період відзначено активним просуванням міфів про міф про автохтонність та прабатьківщину, про лінгвістичну спадкоємність нащадків та про славних предків. В шереху перерахованих вище міфів їх зміст, у порівнянні з міфами про культуртрегерство, етнічну однорідність та заклітого ворога, вирізняється помітним етноцентризмом і заявками на автохтонність без спроби жорсткого позиціонування.

3) період «помаранчевого хаосу», якому відповідають дискурсивні інтенції проєвропейської та євроатлантичної самоідентифікації образу держави (2004-2009). В хронологічному відношенні цей період співпадає із президентством В. Ющенка, яке характеризується спробами впровадження цінностей неолібералізму американського зразка із відповідними акцентами публічних промов. В останніх простежується констатація відсталості та архаїчності євроазійства та оцінка останнього як парадигми постколоніального мислення українців, яким варто звільнитися від «комплекса раба» і «молодшого брата». Звільнення від «комплексу національної меншовартості» як конструкту, що стійко фігурує в промовах Ющенка, стає супутнім просуванню в офіційно-державному та історіографічному дискурсі міфів про культуртрегерство та етнічну однорідність. Ці міфи вже не є скромними заявками на автохтонність та лінгвістичну спадкоємність, і вираженням етнічної гордості щодо славних предків (міфу про славних предків).

4) період тимчасової реставрації образу держави та ідентичності в координатах відреставрованого радянського інтернаціоналізму, панславізму та євразійства (2010-2013). Цей період хронологічно співпадає із президентством В. Януковича та призначенням на посаду міністра освіти Д. Табачника, з ініціативи якого в середній та вищій освіті було проведено низку «реформ», а фактично - реставрацій радянщини. Президентський дискурс було переорієнтовано на штампи кучмівської доби із посиленням ідеології альянсу та партнерства із РФ. Через підручники з історії в дискурсі середньої та вищої освіти поверталися ідеологічні штампи радянської історіографії на кшталт «великої вітчизняної війни», «радянського народу», «слов'янського братерства» і т.п., в яких невдало реанімувався радянський інтернаціоналізм та модернізоване євразійство.

Із офіційно-державним та історіографічним дискурсом відверто дисонував науковий дискурс та меґаідискурс, в якому продовжували циркулювати міфи про автохтонність, славних предків, лінгвістичну спадкоємність та культуртергерство, які міністерство освіти в особі Д. Табачника пробувало всіляким чином дискредитувати, ініціюючи виступами на телебаченні скандальні ситуації. Роблячи гучні заяви про неісторичність українства і неіснування української держави, провінційність та діалектність української мови, керманічи режиму Януковича лише посилювали підґрунтя русофобії та нагнітання міжрегіональної ворожнечі, протиставляючи одне одному схід та захід України. З іншого боку, через фактичну деідеологізованість режиму реставрації зустрічали лише прихований опір з боку наукових кіл та освітян. Непослідовність Януковича щодо європейського вибору України, і, передусім, корупційні практики та непотизм призвели до завершення президентського правління Євромайданом із відомими для всіх подіями.

Запуск націонал-радикальних дискурсів відбувся опісля повернення Закону про мови в старій редакції, що реанімувало українофобію регіональних еліт сходу та спричинило розгортання широкомасштабної інформаційно-психологічної війни між Україною та РФ, яка докорінним чином змінила образ держави в суспільно-політичному та соціокультурному дискурсі. Останні не просто наповнилися націонал-радикалізмом та патріотичною риторикою, але і, разом з ними, мобілізаційними міфами про Росію як заклятого ворога та необхідність національно-визвольної боротьби проти неї. Відповідні дискурсивні інтенції підігрівалися виступами П. Порошенка, який в одній із своїх промов назвав конфлікт на південному сході «великою вітчизняною війною», а також заявами праворадикальних сил в ЗМІ. Варто зауважити, що в усі зазначені періоди державної незалежності величезний обсяг емпіричних

досліджень було проведено українськими соціологами, які представляють Інститут соціології НАН України та Київський міжнародний інститут соціології. Публікації Є. Головахи, Н. Паніної, Н. Костенко, В. Пилипенка, Є. Суїменка, О. Злобіної, В. Хмелька, С. Оксамитної, А. Горбачика в рамках моніторингів Європейського соціального дослідження, соціологічного моніторингу українського суспільства (2005-2013), багаточисельні опитування КМІС, присвячені україно-російським відносинам, геополітичному вибору України та ін [9-10].

Таким чином відмінності між образом держави в суспільно-політичному та соціокультурному дискурсах стосуються переважання в суспільно-політичному дискурсі відповідних системних інтенцій та інтересів, себто, переважанням в суспільно-політичному дискурсі прихованих настанов щодо нав'язування громадянськості певних ідей, вигідних для представників влади (маніпулятивна складова), яка може реалізовуватись засобами політичної риторики із впливом на громадську свідомість та чуттєво-емоційну складову людини. Соціокультурний дискурс перебуває в зоні наближеності до ознак дискурсу на основі комунікативної раціональності за Габермасом, оскільки є проникним щодо критики та вільнішим (у порівнянні із суспільно-політичним дискурсом) щодо цензурного тиску на суб'єктів комунікації. П. Бурдьє впровадив в науковий обіг поняття «політичне поле», визначаючи його «як місце, де в конкурентній боротьбі між агентами, які опиняються в неї втягнутими, народжується політична продукція, проблеми, програми, аналізи, коментарі, концепції, події, з яких повинні вибирати звичайні громадяни, які є зведеними до стану «споживачів» [Бурдьє 1993, с. 182].

Таким чином, в суспільно-політичному, або ж просто політичному дискурсі від початку структується ситуація, в якій «народжується політична продукція», де беруть участь, з одного боку, «конкуруючі агенти», з іншого - «споживачі політичної продукції», з яких найважливішою продукцією є образ держави.

Висновки. Шарами суспільно-політичного дискурсу в статті визначено офіційно-державний та історично-історіографічний дискурси. Ці дискурси презентують образ держави в контексті національної історії як джерела, на якому за допомогою цілеспрямованої державної політики формується ідентичність держави та впроваджуються в якості мови інституційного спілкування.

Образи держави, які створюються в офіційно-державному та історично-історіографічному дискурсах як сукупності еґнічних міфів, фреймів, стереотипів, призначених для формування механізмів сприйняття і інтерпретації минулого своєї країни, використовуються в освітній політиці як інструмент формування національної ідентичності із відповідним йому

дискурсом ідентичності. Соціокультурний дискурс та відповідний йому образ держави характеризується вираженою плюральністю, концептуальністю, ідеологічною нецензурованістю, мультипарадигмальністю. В соціокультурному дискурсі відбувається концептуалізація образу держави як складової життєвого світу на противагу суспільно-політичному дискурсу, в якому образ держави постає радше як ідеологічно-догматичний конструкт, який тяжіє до

однозначності. При цьому в науковому дискурсі в конструюванні образу держави переважає інтелектуально-концептуальна складова, в той час як в медіадискурсі образ держави формується на базі емоційно-забарвлених соціальних уявлень. Останні поширюються у макротекстах, розрахованих на створення відповідних соціальних настроїв, сенсаціонування, мобілізацію різних соціальних груп на різні акції тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бурдые, П. Социология политики: Пер. с фр. / Сост., общ. ред и предисл. Н.А.Шматко./П. Бурдые. — М.: Наука, 1993. - 342с.
2. Кучма, Л.Д. Украина - не Россия./Л.Д. Кучма.- Электронный ресурс.- Режим доступа: <http://www.e-reading.club/book.php?book=1024731>
3. Тернер В. Социальная эпистемология./В. Тернер.- М.: Изд-во «Конкурс», 2014.- 663 с.
4. Хабермас, Ю. Демократия. Разум. Нравственность / Ю. Хабермас. — М.: Республика, 2001. -256 с.
5. Шнирельман, В.А. Войны памяти. Мифы, идентичность и политика в Закавказье./В.А. Шнирельман.- М.: Память, 2003.- 592 с.
6. Kahn H. Panslavism. It's History and Ideology. Notre Dame (Ind.), 1953
7. Конституція України 1996 р.- Электронный ресурс.- Режим доступа: <http://portal.rada.gov.ua/rada/control/ru/publish/article/system?artid=153863>
8. Договор о дружбе сотрудничестве и партнерстве (1997).- Электронный ресурс.- Режим доступа: <http://www.uapravo.net/data/g1997/listl.htm>
9. Інститут соціологій НАН України. Офіційний сайт. Електронна бібліотека.- Электронный ресурс.- Режим доступа: http://i-soc.com.ua/institute/el_library.php
10. Київський міжнародний інститут соціології. Публікації. - Электронный ресурс.- Режим доступа: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=pub>

Стаття надійшла до редакції 17.08.2015

REFERENCES:

1. Burde, P. Sotsiologiya politiki (Sociology of Politics). M.: Nauka, 1993. - 342 s.
2. Kuchma, L.D. Ukraina - ne Rossiya (Ukraine - not Russia).- Access: <http://www.e-reading.club/book.php?book=1024731>
3. Terner V. Sotsialnaya epistemologiya (Social Epistemology).- M.: Izd-vo «Konkurs», 2014.- 663 s.
4. Habermas, Yu. Demokratiya. Razum. Nравstvennost (Democracy. Reason. Morality). — M.: Respublika, 2001. -256 s.
5. Shnirelman, V.A. Voynyi pamyati. Mifyi, identichnost i politika v Zakavkaze (War memories. Myths, Identity and Politics in Transcaucasia).- M.: Pamyat, 2003.- 592 s.
6. Kahn H. Panslavism. It's History and Ideology. Notre Dame (Ind.), 1953
7. Konstytutsiya Ukrayiny 1996 r. (The Constitution of Ukraine in 1996). Access: <http://portal.rada.gov.ua/rada/control/ru/publish/article/system?artid=153863>
8. Dogovor o druzhbe sotrudnichestve i partnerstve (1997) (Treaty on Friendship Cooperation and Partnership (1997)).- Access: <http://www.uapravo.net/data/g1997/listl.htm>
9. Ynstytut sotsiologiy NAN Ukrayiny. Ofitsiyyny sayt. Elektronna biblioteka (Sociologist Institute NAS of Ukraine. Official site. Library). Access: http://i-soc.com.ua/institute/el_library.php
10. Kyivivs'kyu mizhnarodnyy instytut sotsiologiyi. Publikatsiyi (Kyiv International Institute of Sociology. Publications). Access: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=pub>

Поцелуйко Артем Олександрович – аспірант
Інститут соціології НАН України
Адреса: 01021, м. Київ, вул. Шовковична, 12.
E-mail: warrior6386@mail.ru

Pocelujko Artem Oleksandrovych – postgraduate
Institute of sociology NAS of Ukraine
Address: 12, Shovkovy`chna Str., Kyiv, 01021, Ukraine
E-mail: warrior6386@mail.ru